

علم سنجی مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه

نرگس غفرانی¹، سیدرسول حسینی^{2*}، مرتضی موسی خانی³

¹ دانشجوی دکتری، گروه کارآفرینی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران،

² استادیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (عهده‌دار مکاتبات)

³ استاد، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: خرداد 1401، اصلاحیه: مهر 1401، پذیرش: آذر 1401

چکیده:

مطالعه حاضر با هدف علم سنجی مطالعات صورت گرفته به ترسیم ساختار و نقشه‌های علمی مرتبط با حوزه مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه پرداخته است. جامعه پژوهش شامل کلیه مدارک علمی در حوزه مذکور است که در پایگاه «اسکوپوس» تا سال 2022 نمایه شده‌اند. این مطالعه با استفاده از رویکرد علم سنجی، هم‌رخدادی واژگان و تحلیل محتوای مستندات صورت گرفته است. جامعه مورد مطالعه پژوهش شامل تمامی مقاله‌های مرتبط با موضوع پژوهش است. در راستای انجام پژوهش پس از طراحی سؤالات پژوهش، جستجویی نظام‌مند بر اساس کلید واژه‌های مرتبط-آموزش کارآفرینانه، مدرسه کارآفرین، نگرش کارآفرینانه- از پایگاه داده اسکوپوس صورت گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد در حوزه آموزش کارآفرینی به صورت مستقل تحقیقات متنوعی در جهان انجام شده و سازه‌هایی همچون نگرش، قصد کارآفرینانه، خلاقیت به میزان قابل توجهی مورد توجه محققان قرار گرفته است. نتایج علم سنجی نشان داد، کشور ایران در رتبه چهارم در بین کشورهای آسیایی از منظر توجه به مدرسه کارآفرین بوده است. بیشترین همکاری در زمینه موضوع پژوهش در سطح جهانی در کشورهای آمریکا، اندونزی و بریتانیا صورت گرفته است. در نهایت شبکه‌های هم‌واژگانی کلمات کلیدی نشان داد که بزرگترین خوشه مربوط به کارآفرینی است.

واژه‌های اصلی: آموزش کارآفرینی، مدرسه کارآفرین، نگرش کارآفرینانه، علم سنجی.

1- مقدمه

و تجربیات کشورهای پیشرفته، و از طرف دیگر به در نظر گرفتن شرایط بومی کشور نیاز دارد. یکی از مهم‌ترین راهبردهای یادگیری و یاددهی آموزش کارآفرینانه، نظام آموزش رسمی است؛ زیرا این آموزش‌ها ابعاد عملی آموزش عملگرا را در کنار ابعاد نظری فراهم می‌آورند [16].

مطالعات در زمینه آموزش کارآفرینی¹ در زمینه‌های آموزشی هر سال در حال افزایش است [7]. از این نظر، کارآفرینی آموزشی² یک حوزه نسبتاً جدید در مدارس، مطالعات حوزه آموزش و یادگیری است. علاوه بر این، آموزش کارآفرینی به عنوان ابزاری برای حل مشکلات امروزی همانند بیکاری بالای جوانان، فقدان ذهنیت و مهارت‌های کارآفرینانه تلقی می‌شود [24]. آموزش کارآفرینی به عنوان یک مجموعه فعالیت آموزشی (خواه یک سیستم آموزشی باشد یا یک سیستم غیرآموزشی) تعریف می‌شود که تلاش می‌کند قصد کارآفرینانه شرکت‌کنندگان یا برخی از عوامل مؤثر بر این قصد مانند نگرش، دانش و مطلوبیت کارآفرینانه را توسعه دهد [2]. آموزش کارآفرینی بخشی از سیستم آموزشی است که شامل کسب مهارت‌های تخصصی، مهارت‌های مدیریتی و ایده‌هایی است

آموزش کارآفرینی موضوعی بحث برانگیز است که با توجه به تأثیر آن بر ابعاد مختلف نتایج کارآفرینانه، بسیار مورد بحث و بررسی قرار گرفته است [21]. یکی از مهم‌ترین جریان‌های تحقیقاتی خاص نیز در رابطه با آموزش کارآفرینی در زمینه مدارس متمرکز شده است [14]، زیرا نگرش و توانایی‌های دانش‌آموزان برای ایجاد سرمایه‌گذاری‌های بعدی مهم هستند [20] در عصری که جامعه اطلاعاتی و جهانی‌سازی نامیده می‌شود؛ کارآفرینی به عنوان عامل رشد و پیشرفت هر جامعه‌ای در نظر گرفته می‌شود. در همین راستا، توسعه مدارس کارآفرینی به عنوان مرکز کاربری دانش، می‌تواند در توسعه کشورها در جهان نقش مهمی را ایفا نماید [11] از اینرو، نقش مدارس در هزاره جدیدی که با چهره جهانی شدن در حال ظهور می‌باشد، بسیار حساس‌تر شده است. امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در همه پایه‌های تحصیلی آموزش و ترویج کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای دارد. آموزش کارآفرینانه در ایران که عملی‌ترین راهبرد حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور است، از یک طرف به الگوگیری از برنامه‌ها، خط‌مشی‌ها

1 Entrepreneurship Education
2 Pedagogical Entrepreneurship
*hosseinirasul@cfu.ac.ir

و نگرش مثبت نسبت به کارآفرینی است چرا که در اثر این آموزش‌ها دانش‌آموزان می‌توانند پتانسیل کارآفرینی خود را بشناسند و تصمیمات آگاهانه‌ای در مورد آینده خود بگیرند حال چه کارآفرین شوند یا نشوند. آموزش کارآفرینی در مدارس می‌تواند به روش‌های مختلف اجرا شود. این شیوه‌های مختلف شامل آموزش به‌عنوان یک موضوع در میان سایر دروس مدرسه، یا به‌عنوان یک درس اختیاری در کنار موضوعات عادی، یک دوره کوتاه کارآفرینی چند هفته‌ای، یا حتی از طریق یک باشگاه کارآفرینی در بعدازظهرها خارج از اوقات عادی مدرسه می‌باشند [24].

آموزش کارآفرینی دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا به طور خلاقانه در مورد فرصت‌های شغلی آینده یا گزینه‌های اشتغال، و همچنین اینکه چگونه می‌توانند به طور مستقیم در رفاه جامعه خود مشارکت کنند فکر کنند. چنین برنامه‌هایی، به خصوص در جوامع در حال توسعه به کاهش آسیب‌پذیری دانش‌آموزان و فقر کمک می‌کند [1]. آموزش کارآفرینی به عنوان ابزاری برای حل بسیاری از مشکلات امروزی همانند، نرخ بالای بیکاری جوانان، فقدان ذهنیت و مهارت‌های کارآفرینانه، نیاز به اشتیاق ملی برای رشد کسب و کار، کمک می‌نماید [24]. در واقع آموزش کارآفرینی را می‌توان اصطلاحی جامع دانست که به جنبه‌هایی از فرایند آموزشی مربوط می‌شود که علاوه بر آموزش عمومی، مطالعه و فراگیری علوم مربوط به تکنولوژی، کسب مهارت‌های کارآفرینانه، نگرش، درک و دانش مربوط به مشاغل مختلف را نیز شامل می‌گردد. به علاوه، آموزش کارآفرینی به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از آموزش عمومی با هدف آماده‌سازی افراد برای خوداشتغالی، زمینه‌های شغلی و مشارکت مؤثر در دنیای کار شناخته می‌شود. همچنین به عنوان روشی برای کاهش فقر نیز دیده می‌شود. یکی از راه‌های توسعه فرهنگ تفکر کارآفرینانه، ادغام و یکپارچه‌سازی کارآفرینی در بسترهای آموزشی از جمله مدارس است. به عنوان مثال در ایالات متحده آمریکا، آموزش کارآفرینی در تمامی سطوح (ابتدایی، دبیرستان، دانشگاه) آموزش داده می‌شود [10].

نگرش کارآفرینانه یکی از نتایج یادگیری مرتبط با آموزش کارآفرینی در مدارس می‌باشد. [12]، که شامل دو مولفه اعتماد به نفس⁶ و احساس ابتکار عمل⁷ است. تقویت اعتماد به نفس، به عنوان یک عنصر جامعه‌پذیری، نه تنها در مورد کارآفرینی کاربردپذیر است بلکه یکی از اهداف کلی آموزشی است. این امر می‌تواند به چند روش دیگر بیان شود، از خودشناسی⁸، گرفته تا خودآگاهی⁹، عزت نفس¹⁰، خوداظهاری¹¹، اطمینان¹² و یا احساس تسلط بر یک مهارت. برای ارتباط بیشتر با کارآفرینی، باید در رابطه با وظایف یا اقدامات بیان و درک شود [6]. تأکید نموده که نگرش به عنوان یک سازه تک بعدی در نظر گرفته نمی‌شود، زیرا ارزیابی کلی به طور معمول شامل دو جزء قابل تفکیک است. یکی به طور طبیعی ابزاری یا شناختی است، و دیگری

که افراد برای تحقق اهداف خود به آن نیاز دارند. طبق نظر [23]، آموزش کارآفرینی به عنوان یادگیری در نظر گرفته می‌شود که نوعی روش فعال و ابتکاری دارد، که به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا مهارت‌های خود را توسعه دهند. بنابراین، اصطلاح «آموزش کارآفرینانه»³ هر دو مفهوم کارآفرینی و سازمان را در بر می‌گیرد [8]. از این نظر می‌توان گفت که آموزش کارآفرینانه درکی از آموزش است که شامل آموزش کارآفرینی و آموزش سازمانی می‌شود. اگرچه بین کارآفرینی و آموزش کارآفرینی تفاوت‌هایی وجود دارد، اما همپوشانی مهمی در نحوه طراحی و ارائه آنها وجود دارد [22]. در این رابطه، آموزش سازمانی⁴ به عنوان فرآیند افزایش ظرفیت دانش‌آموزان برای تولید ایده و توسعه رفتارها، ویژگی‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز برای دستیابی به این هدف تعریف می‌شود. از سوی دیگر، آموزش کارآفرینی دانش‌آموزان را با دانش، ویژگی‌ها و قابلیت‌های بیشتری مجهز می‌کند تا به دانش‌آموزان این فرصت را بدهد تا از این مهارت‌ها در زمینه شروع یک سرمایه‌گذاری یا کسب‌وکار جدید استفاده کنند. مطالعات نشان داده است که برنامه‌های آموزشی کارآفرینی باعث بهبود نگرش‌ها و فعالیت‌های کلی کارآفرینانه در بین دانش‌آموزان می‌شود [4]. افزایش تعداد مطالعات حوزه آموزش کارآفرینی در زمینه آموزشی، نیاز به پژوهش علم‌سنجی در این زمینه را آشکار می‌سازد.

2- مروری بر ادبیات پژوهش

آموزش کارآفرینی به عنوان «مداخله هدفمند مربی در زندگی یادگیرنده جهت ارائه ویژگی‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه» در نظر گرفته می‌شود [3]. طرفداران آموزش و پرورش معتقدند که آموزش کارآفرینی باید در سطوح پایین آموزش به عنوان رویکرد تعلیم و تربیت⁵ ارائه شود. این امر می‌تواند با ادغام آموزش کارآفرینی در کلیه دروس مدرسه انجام شود و هدف باید توسعه فردی باشد نه ایجاد شغل یا حرفه در بین دانش‌آموزان نقطه اصلی آموزش کارآفرینی در مدارس، توسعه مهارت‌های شخصی در دانش‌آموزان است تا بتوانند در زمینه‌های مختلف موفق باشند که این را می‌توان با ترویج یادگیری فعال از طریق آموزش‌های ارائه شده در مدارس به دست آورد [16]. هدف دوره‌های کارآفرینی افزایش تعداد افرادی است که می‌دانند کارآفرینی به چه معناست و به افراد کمک می‌کند تا کارآفرین شوند، مهارت‌های مدیریتی و فنی را توسعه دهند، مهارت‌های کارآفرینی را توسعه دهند و نتایجی را ایجاد کنند که توسعه اقتصادی جامعه را تقویت می‌کند [17]. هدف اصلی آموزش کارآفرینی توسعه ذهنیت، مهارت و تمرین لازم برای شروع سرمایه‌گذاری‌های جدید است، حتی اگر نتایج آن فراتر رود [19]. آموزش کارآفرینی در سطح آموزش پایه در مدارس، امکان ارائه دانش و مهارت در مورد کارآفرینی را در محیطی معتبر به دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. علاوه بر این، هدف تقویت مهارت‌های کارآفرینی و ارتقای درک

⁶ Self Confidence

⁷ Feeling of Initiative

⁸ Self-Knowledge

⁹ Self-Awareness

¹⁰ Self-esteem

¹¹ self-Affirmation

¹² Assertiveness

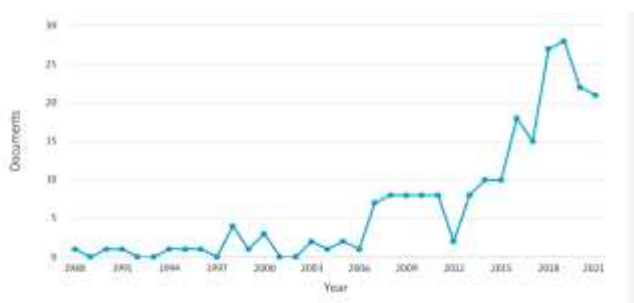
³ Entrepreneurial Education

⁴ Enterprise education

⁵ Pedagogy

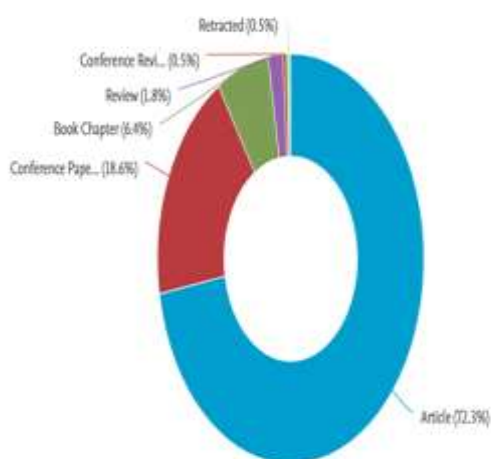
2022	زمان
از 1988-2022	سال
"entrepreneurial School" AND "entrepreneurial attitude" AND "Entrepreneurial education"	کلید واژگان
تعداد 224	اسناد

تعداد نتایج حاصله در حدود 224 مدرک (شامل مقاله، کتاب و...) تا سال 2022 میلادی می باشد که از این پایگاه بازیابی شده است. تعداد مدارک منتشر شده در دنیا در این حوزه و روند آن در نمودار زیر نشان داده شده است. همانطور که مشخص است میزان توجه به مدرسه کارآفرینانه و کلید واژه نگرش کارآفرینانه در جهان رو به افزایش است.

شکل (2): تعداد و روند مدارک منتشر شده در دنیا در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

وضعیت نوع مدارک منتشر شده (مقاله کنفرانسی، مقاله ژورنال، کتاب، فصل از کتاب)، در دنیا و همچنین درصد مدارک مربوطه در این حوزه نیز در نمودار زیر نشان داده شده است. همانطور که مشخص است، مقالات ژورنالی بیشترین میزان مدارک منتشر شده در این حوزه با بیش از 72 درصد را به خود اختصاص داده اند.

شکل (3): وضعیت مدارک منتشر شده در دنیا در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

تجربی یا عاطفی است.

نگرش کارآفرینانه با ویژگی‌ها و ویژگی‌های جمعیت شناختی توضیح داده می شود و به عنوان تابعی از ویژگی‌های روانی و جمعیت شناختی و تعاملات در نظر گرفته می شود. [25] بیان کردند که نگرش نسبت به خود اشتغالی تفاوت بین تصورات مطلوبیت شخصی برای خود اشتغالی و شاغل بودن است. دانش آموزان و معلمان از جمله مدیران تجربیات متفاوتی در زندگی خود دارند و این می تواند بر توانایی آنها در کسب نگرش کارآفرینانه تأثیر بگذارد. در خصوص مطالعات موجود در رابطه با علم سنجی آموزش کارآفرینی می توان به موارد زیر اشاره نمود:

[13] انباشت دانش را در رابطه با آموزش کارآفرینی با استفاده از پایگاه های داده اسکوپوس مورد بررسی قرار دادند. همچنین [8]، با استفاده از پایگاه داده WOS به بررسی مطالعات آموزش کارآفرینی پرداختند. [1] تحلیل علم سنجی در مورد آموزش کارآفرینی در چین انجام داده است. وجه تمایز مطالعه حاضر بررسی مطالعات آموزش کارآفرینی در زمینه مدارس با تمرکز بر کلید واژه نگرش کارآفرینانه و بررسی میزان توجه محققان به این کلید واژه می باشد.

1- روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است و با روش علم سنجی تحلیل هم رخدادی و تحلیل هم واژگانی صورت گرفته است. در این بخش گام های طی شده جهت انجام علم سنجی و ترسیم شبکه های هم واژگانی در رابطه با «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه» تشریح شده است. مراحل انجام پژوهش در شکل 1 نشان داده شده است:

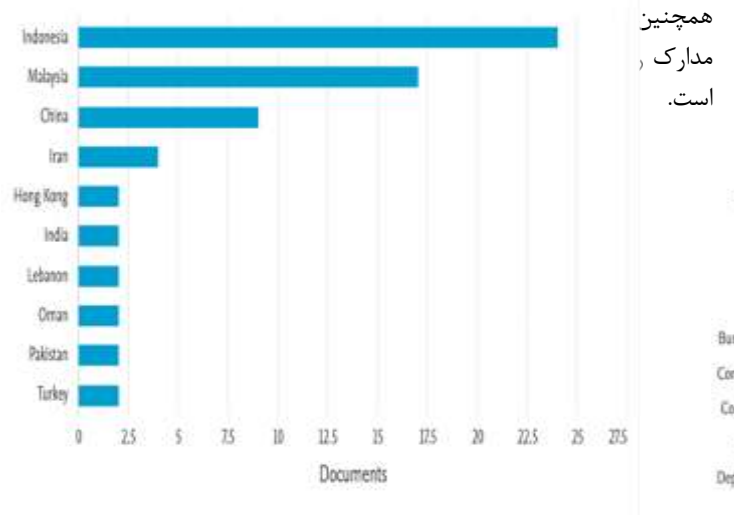
شکل (1): مراحل انجام تحقیق

3- یافته های تحقیق

در این بخش، گام های مطرح شده جهت علم سنجی و ترسیم ساختار و نقشه های علمی مرتبط با «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه» تشریح شده اند. مراحل اجرای روش علم سنجی در جدول زیر آورده شده است:

جدول (1): مهمترین کلید واژه های بکار گرفته شده در پایگاه اسنادی

اطلاعات	
دیتابیس	پایگاه اسکوپوس
ایندکس	تمامی ایندکس ها

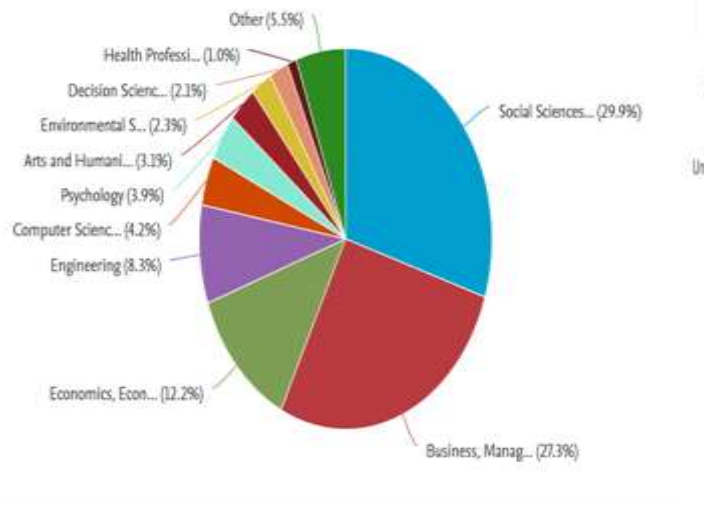
همچنین مدارک است.

شکل (6): کشورهای آسیایی دارای بیشترین مدارک منتشر شده در دنیا در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

وضعیت و میزان مدارک منتشر شده در حوزه های موضوعی مختلف نیز در نمودار زیر نشان داده شده است. همانگونه که در نمودار زیر نشان داده شده است، حوزه های «مدیریت، کسب و کار و حسابداری 27.3 درصد» و «علوم اجتماعی 29.9 درصد» بیشترین میزان مدارک را در این حوزه به خود اختصاص داده اند.

شکل (4): نهادهای برتر دنیا در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

وضعیت رتبه بندی کشورهای دارای بیشترین مدرک منتشر شده در جهان نیز در نمودار زیر نشان داده شده است. همانگونه که مشخص

شکل (7): وضعیت و میزان مدارک منتشر شده در زمینه های موضوعی مختلف در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

در ادامه و به منظور ترسیم ساختار این حوزه در دنیا، در ابتدا با استفاده از خروجی های حاصل از پایگاه «اسکوپوس» و با بهره گیری از نرم افزار Bibexcel، تحلیل واژگان مربوطه در مدارک انجام شده است. در این قسمت لغات موجود در مدارک استخراج و مرتبط ترین واژگان از میان آن ها جهت نمایش در شبکه انتخاب شده اند. اینکار باعث می شود که لغاتی که اهمیت کمتری در این مدارک دارند، حذف شده و شبکه نیز

شکل (5): کشورهای دارای بیشترین مدرک منتشر شده در جهان در حوزه «مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه نگرش کارآفرینانه»

وضعیت رتبه بندی کشورهای آسیایی نیز در نمودار زیر نشان داده شده است. همانگونه که مشخص است کشور ایران رتبه 4 را در بین کشورهای آسیایی دارا می باشد.

- همچنین پیشنهاد می‌شود که به بررسی شدت روابط عوامل تسهیلگر و بازدارنده‌ی توسعه نگرش کارآفرینانه در مدارس کارآفرین ایران پرداخته شود.
- در نهایت اینکه نتایج مطالعه حاضر بررسی 224 مدرک در پایگاه داده اسکوپوس بوده است که پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی محققان به بررسی اسناد دیگر و همچنین پایگاه‌های داده‌ای همچون WOS توجه نمایند.

منابع و مأخذ

- [1] Adegun, O.A. (2013). **Entrepreneurship Education and Youth Empowerment in Contemporary Nigeria**. Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies, 4(5), 746-751.
- [2] Afriyie, N., Boohene, R. (2014). **Entrepreneurial Education and Entrepreneurial Culture among University of Cape Coast Students in Ghana**. Athens Journal of Education, 1(4), 309-321.
- [3] Agarwal, S., Ramadani, V., Gerguri-Rashiti, S., Agrawal, V., Dixit, J. K. (2020). **Inclusivity of Entrepreneurship Education on Entrepreneurial Attitude among Young Community: Evidence from India**. Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy.
- [4] Aparicio, G., Iturralde, T., Maseda, A. (2019). **Conceptual Structure and Perspectives on Entrepreneurship Education Research: A Bibliometric Review**. European Research on Management and Business Economics, 25 (3), 105-113.
- [5] Brown, R., Rocha, A. (2020). **Entrepreneurial Uncertainty During the Covid-19 Crisis: Mapping the Temporal Dynamics of Entrepreneurial Finance**. Journal of Business Venturing Insights, 14.
- [6] Botsaris, C., Vamvaka, V. (2016). **Attitude toward Entrepreneurship: Structure, Prediction from Behavioral Beliefs, and Relation to Entrepreneurial Intention**. Journal of the Knowledge Economy, 7(2), 433-460.
- [7] Deveci, İ., Seikkula-Leino, J. (2018). **A Review of Entrepreneurship Education in Teacher Education**. Malaysian Journal of Learning and Instruction, 15(1), 105-148.
- [8] Deveci, İ. (2021). **Review of Entrepreneurship Education Literature in Educational Contexts: Bibliometric Analysis**. Participatory Educational Research, 9(1), 214-232 motivation. European economic review, 54(3), 442-454.
- [9] Dolhey, S. (2019). **A Bibliometric Analysis of Research on Entrepreneurial Intentions from 2000 to 2018**. Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship.
- [10] Ejiogu, A.O., Nwajiuba, C.A. (2012). **The Need for Inclusion of Entrepreneurship Education in Nigerian School Curricula**. Thunderbird International Business Review, 54(1), 7-13.
- [11] **Entrepreneurship Education and Entrepreneurial School a New Approach in Education and the Growth of Students**. Journal UMP Social Sciences and Technology Management, 3(3), 208-212.
- [12] Eurydice. (2016). **Entrepreneurship Education at School in Europe: Eurydice Report: Publications office of the European Union**.
- [13] Gabriellson, J., Hägg, G., Landström, H., Politis, D. (2020). **Connecting the Past with the Present: the Development of Research on Pedagogy in Entrepreneurial Education**. Education+ Training.
- [14] Huber, L.R., Sloof, R., Van Praag, M. (2014). **The Effect of Early Entrepreneurship Education: Evidence from a Field Experiment**. European Economic Review, 72, 76-97.
- [15] Lackeus, M. (2015). **Entrepreneurship in Education: What, Why, When, How**. Entrepreneurship 360.
- [16] Lupeja, T.L. (2021). **Bridging Secondary School Instruction to Real-Life Settings through Entrepreneurial Instructional Approaches**.

سال 2018 منتشر شده است. [19] نیز با بررسی آموزش کارآفرینی در سطح مدارس در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف به یافته‌های مشابهی دست یافت. [10] نیز در بررسی علم سنجی تحقیقات پیرامون قصد کارآفرینانه مطرح نمود که مطالعات در زمینه آموزش کارآفرینی از دیدگاه تعلیم و تربیت (پداگوژی) پس از سال 2000 رشد ویژه‌ای داشته‌اند. از نظر موسسات متمرکز در زمینه آموزش کارآفرینی در زمینه مدارس، بنیاد ملی علوم¹³ با امتیاز چهار بالاترین میزان انتشار در حوزه موضوعی پژوهش حاضر را به خود اختصاص داده بود.

بر اساس نتایج علم سنجی مطالعه حاضر، وضعیت ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی میان کشورها به این صورت است که 68 کشور در این حوزه همکاری بین‌المللی دارند که در این میان کشورهای ایالات متحده آمریکا، اندونزی و بریتانیا بیشترین همکاری را دارند. همچنین بررسی وضعیت ایران در بین کشورهای آسیایی نشان داد که بعد از اندونزی، مالزی، چین، ایران با رتبه چهار از منظر مدارک منتشر شده در حوزه مدرسه کارآفرین بوده است. وضعیت و میزان مدارک منتشر شده در حوزه‌های موضوعی مختلف نیز نشان داد که حوزه علوم اجتماعی و حوزه کسب و کار و مدیریت «بیشترین میزان مدارک را در این حوزه به خود اختصاص داده‌اند و این موضوع حاکی از ضرورت پرداختن به آموزش کارآفرینانه از منظر علوم اجتماعی و حوزه کسب‌وکار است. نتایج تحقیق نشان داد که در مطالعات مربوط به سازه‌های پژوهش هم رخدادی وجود دارد. بر این اساس، کشورهای آمریکا و اندونزی در این زمینه پیشرو بوده‌اند. ایران عملکرد متوسطی در دنیا و همچنین در بین کشورهای آسیایی تنها با داشتن کمتر از پنج سند منتشر شده در رابطه با موضوع مورد مطالعه، داشته است و با توجه به ضرورت توسعه مدارس کارآفرین در کشور که در آن اهداف آموزش کارآفرینی منجر به افزایش انگیزه، علاقه و مشارکت دانش‌آموزان جهت تقویت نگرش کارآفرینانه و یادگیری عمیق گردد، ضروری می‌باشد [13]. چرا که رشد و پرورش نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان مدارس که شامل تأکید بر کنترل شخصی بر وضعیتی است که تا حدی نوآوری را در بر می‌گیرد و در بحران COVID-19 بسیار اهمیت دارد [26]. نتایج این مطالعه پژوهشگران را از نظر نکات اساسی برای تحقیقات آتی در زمینه مدارس کارآفرین با محوریت توسعه نگرش کارآفرینانه راهنمایی نموده است. براساس نتایج پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه شده است:

- بر اساس نقشه‌های علمی مشخص گردید قصد کارآفرینانه یکی از ارکان اصلی در آموزش کارآفرینی در مدارس بود. لذا پیشنهاد می‌شود از تجارب کشورهای پیشرفته در زمینه اقدامات توسعه قصد کارآفرینانه در بین دانش‌آموزان مدارس بهره برده شود.
- پیشنهاد می‌شود با توجه به راهبری کشورهای آسیایی همچون اندونزی، مالزی و چین در زمینه مدارس کارآفرین، محققان به مطالعه عوامل موفقیت و مقایسه بین این عوامل در چنین کشورهایی جهت رشد و توسعه مدارس کارآفرین در کشور بپردازند.

¹³ National Science Foundation

- [17] Maritz, A., Brown, C.R. (2013). **Illuminating the Black Box of Entrepreneurship Education Programs**. Education+ Training.
- [18] Möttönen, T., Tunkkari-Eskelinen, M. (2020). **Entrepreneurship Education and Entrepreneurial Ecosystems**. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- [19] Neck, H.M., Corbett, A.C. (2018). **The Scholarship of Teaching and Learning Entrepreneurship**. Entrepreneurship Education and Pedagogy, 1(1), 8-41.
- [20] Obschonka, M. (2016). **Adolescent Pathways to Entrepreneurship**. Child Development Perspectives, 10(3), 196-201. Kimiyaei, A., Gholami, A., Safari, A., & Shirpour, A. (2015).
- [21] Oosterbeek, H., Van Praag, M., Ijsselstein, A. (2010). **The Impact of Entrepreneurship Education on Entrepreneurship Skills and Motivation**. European economic review, 54(3), 442-454.
- [22] Preedy, S., Jones, P., Maas, G., Duckett, H. (2020). **Examining the Perceived Value of Extracurricular Enterprise Activities in Relation to Entrepreneurial Learning Processes**. Journal of Small Business and Enterprise Development.
- [23] Rantanen, T., Toikko, T. (2013). **Social Values, Societal Entrepreneurship Attitudes and Entrepreneurial Intention of Young People in the Finnish Welfare State**.
- [24] Sommarström, K., Oikkonen, E., Pihkala, T. (2020). **Entrepreneurship Education-Paradoxes in School-Company Interaction**. Education+ Training.
- [25] Souitaris, V., Zerbinati, S., Al-Laham, A. (2007). **Do Entrepreneurship Programs Raise Entrepreneurial Intention of Science and Engineering Students? The Effect of Learning, Inspiration and Resources**. Journal of business venturing, 22(4), 566-591.
- [26] Zheng, Y. (2018). **The Past, Present and Future of Research on Chinese Entrepreneurship Education: A Bibliometric Analysis Based on CSSCI Journal Articles**. Educational Sciences: Theory & Practice, 18(5).